

Çevre Onarımına İlişkin Hukuki Düzenlemelerde Kazakistan Örneđi

Mustafa CANBAZ¹

Öz

Toplumsal ve ekonomik kalkınmanın en önemli öğelerinden olan doğal kaynakların, planlı ve verimli bir şekilde kullanılarak korunması için kalıcı politikaların oluşturulması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Plansız ve bilinçsiz yapılanma, turizm, karayolları, demiryolları vb. yatırımlar için verimli tarım arazileri ve özellikle çevre tahrip edilmektedir. Verimli araziler ve tarım topraklarının korunmasını sağlayacak hukuki düzenlemeler ise oldukça yetersiz olup, bu konuda yetkili kuruluşların belirlenememesi de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Maden, tarım ve orman arazilerinin değişik faaliyetler sonucu bozulmalarının önüne geçilmesi, bozulmuş arazilerin ıslahı, gelecek nesillere kullanılabilir ve verimli olarak sürdürülebilir arazilerin bırakılmasında küreselleşme döneminde tüm dünya ülkelerinin özellikle üzerinde durması gereken ortak sorunların başında gelmektedir. Çalışmamızda çeşitli faaliyetler sonucu tahrip olan, bozulan arazilerin doğaya yeniden kazandırılmasında yapılan mevzuat çalışmalarının gerekliliği üzerinde durulmuş ve Kazakistan'daki mevcut durum ve çalışmalar örneklerle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: *çevre onarımı, arazi korunması, çevre tahribatı, bozulma, ıslah, mevzuat.*

¹ Ph D., Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, makecan@hotmail.com

Case in Kazakhstan Legislation on the Recultivation

Abstract

Establishing long-term policies for the protection of natural resources, by using them in a planned and efficient manner, which are one of the most important elements of social and economic development. Unplanned, unsustainable residential construction, tourism, unreasoned construction of cars and railways, as well as mining, alumina establishment of factories and plants lead to the active destruction of fertile land. Unfortunately, the legislative provisions protecting fertile land very insufficient, moreover difficult to determine the structures involved in the matter. In this study examines the work in the legislative sphere aimed at the restoration of damaged land- recultivationand also presents the experience of Kazakhstan in this area.

Keywords: *environmental restoration, land conservation, environmental destruction, corruption, grade up, legislation.*

İnsan topluluklarının gelişme ve ilerlemede doğal çevre olarak bilinen arazi büyük yer tutar. Doğal çevre, dolayısıyla toprak biz her ne kadar farkında olmasak ta oldukça sınırlıdır. Buna rağmen, insanoğlu sınırlı olan doğal çevrede çok şeyler yapmak zorundadır. Dünyada insan nüfusunun artmasıyla artırılmayan doğal çevre, arazi üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Kişi başına düşen ortalama arazi miktarının gittikçe küçülmesi arazinin korunmasının, ıslahının ve araziye bağlı mülkiyetin önemini de artırmıştır. İnsanların yaşayışlarını sürdürebilmeleri için üretim yapımları, artan gereksinimleri nedeni ile bu üretimi sürekli çoğaltma işlemleri, oldukça sınırlı olan arazinin en önemli parçası toprağın aynı zamanda üretim aracı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, uzun yıllardan beri arazi sorunu devletlerin gündeminde olmuş ve önemli sorunların başında gelmiştir.

Dünyada hızlı nüfus artışı nedeniyle günümüzde insanlar hem yeni yerler inşa etmekte hem de yeni ulaşım yolları açmaktadır. Ayrıca ilerleyen teknoloji ve yükselen ekonomik alım gücü sayesinde insanlar eskileri bozarak yenilerini yapmak istemekteler. Dünyada arazi ve çevre bozulması, her türlü maden işletmesinin yanı sıra insanların yanlış ve bilinçsiz çalışmaları sonucunda da meydana gelebilmektedir. Gelişmiş ülkelerin arazi bozulması ve çevresel problemlerin çözümüne dönük araştırma programlarının uzun süreden beri sürdürüldüğü ve kendilerine göre standartlar ve kıstaslar oluşturduğu gözlenmektedir. Bu standart ve kıstasların belirlenmesinde üniversitelerle birlikte özel ve devlet kuruluşlarının birlikte hareket etmesi gerekliliği artık şüphe götürmez bir gerçektir.

Dünyadaki ekonomik ve teknolojik etkileşim ve gelişmeler neticesinde arazi, günümüzde daha da önemli hale gelmiş ve buna paralel olarak topraktan en yüksek düzeyde yarar sağlamanın yollarını arama konusundaki bilimsel araştırmalar giderek hız kazanmıştır. Arazi tahribatının azaltılması veya olumsuzlukların giderilmesiyle ilgili olarak, birçok ülkede alınan tedbirlerin yıllar önce başlamış ve halen devam ediyor olması, konunun değerlendirilmesinde oldukça önemli bir kazanım olarak kaydedilmelidir. Bununla birlikte, yasalara rağmen yanlış uygulamalar sonucunda ortaya çıkan ve birikerek devam eden problemler, çevre ve arazi tahribatını giderek artırmakta ve yaygınlaştırmaktadır. Dolayısıyla, arazi ve çevre tahribatını önleyebilmek için, gerek uygulamadaki tedbirlerin artırılması ve gerekse hukuki düzenlemelerin güncel hale getirilebilmesi ihtiyacı

bulunmaktadır. Giderek büyüyen sanayi, ekonomi ve talep artışının neticesinde dünya çevresel sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve bu sorunlar günümüzde olduğu gibi gelecek için de önemli tehditler oluşturmaktadır.

Çevresel sorumluluğun öneminin farkına varan toplumlar bu sorunları bertaraf etmek için birtakım yasal düzenlemelere gitme gerekliliğini kabul etmişlerdir. Günümüzde yaşanan çevre problemlerinin ana kaynağını, mevcut doğal dengenin insan eli tarafından bozulması oluşturmaktadır. Madencilik çalışmaları da doğal dengeyi bozan, çevreyi kirleten ve canlıların yaşamını, dengesini bozan işlemlerdir. Yeryüzündeki maden çalışmaları ile arazi bozulmaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Çeşitli faaliyetlerle farklı tipte alan kullanımları ile peyzajda da önemli değişiklikler ve zararlar ortaya çıkmaktadır. Genellikle açık ocak işletmelerinde diğer madencilik türlerine göre daha büyük arazi tahribatı ve çevresel bozulmalar oluşmaktadır.

En önemli doğal kaynaklarımızdan olan madenlerin ülke kalkınmasındaki yeri ve ekonomiye yaptığı katkılar hiç bir şekilde yadsınamaz. Madenlerimizi yer altından çıkarmaktan ve işlemekten vazgeçilemeyeceği de kesin olarak kabul edilen bir gerçektir. Bunun yanı sıra, maden işletiminde meydana gelen zararlı atıklar, hava, su, toprak kalitesinin bozulması, görüntü ve ses kirliliği gibi etmenler madenciliğin yan etkilerini oluşturmaktadır. Madencilik işlemlerinden vazgeçilmesi söz konusu olmadığından, çevre ve canlı sağlığı için madenlerin çıkartılmasında, işlenmesinde, kullanımında ve maden özelliğini kaybetmiş arazilerin tekrar çevreye kazandırılmasında yoğunlaşmak gereklidir.

Kazakistan'ın, bölgedeki diğer ülkeler gibi maden ve enerji kaynakları açısından oldukça zengin olduğu bilinmektedir. Kazakistan, Sovyetler Birliği döneminde toplam altın üretiminin %6'sının üretildiği bir ülkedir. Ayrıca petrol, kömür ve çelik üreticisi olarak bilinmekte ve Orta Asya'nın en çok endüstrileşmiş ülkesi olarak kabul edilmektedir.² Dolayısıyla, bu çalışmanın içeriğini de oluşturduğu üzere, çevre onarımının bu ülke için gerekliliği, ülke mevzuatına dâhil edilebilmesinin önemi ve aciliyeti açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'de, *“Tarım ürünlerine yönelik küresel talebin arttığı bir ortamda tarım*

² Halim Demirkan, “Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Yeraltı Kaynakları Potansiyeline Yaklaşım”, Türkiye XIII. Madencilik Kongresi, *Teknik Oturum Tebliğler Kitabı*, TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Ankara, 1993, http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/5ac21cd0ef1b88e_ek.pdf, s. 388.

işletmeciliğinin kapsamlı modernizasyonu gerekmektedir. Dünya gıda piyasasının lideri olmak ve tarım üretimini artırmak için neler yapmak lazım? Tarım alanları artırılmalıdır, birçok ülkenin böyle bir imkânının olmadığına belirtmeliyim... Netice itibariyle tarım ve sanayi kuruluşlarımıza çevre yönünden temiz üretim konusunda küresel aktörler olmaları görevi vermekteyim.”³ demektedir.

Makalemizde ıslah olarak ele aldığımız rekültivasyon kavramı, “*latince ‘recolere’den türetilen ve yeniden oluşturmak, işlemek anlamına gelen bir kavramdır.*”⁴ Bu anlamda rekültivasyon, genellikle maden alanında ele alınan bir konudur. Burada başlıca amaç, tahrib edilen ve bozulan arazinin çevresel ve ekonomik değerlerini mümkün olduğu ölçüde geri kazandırmakla birlikte arazinin güzel bir peyzaj görünümüne sahip olmasını ve bu alanlardan ekonomik anlamda yararlanmayı da hedeflemelidir. Ancak, bu çalışmada, arazi tahribatına neden olan maden işletmeciliği faaliyetlerinin yanı sıra, Krasov’un dediği gibi toprak tahribatının sadece maden kaynaklarının işletilmesinden kaynaklanmadığını, ziraat ve tarım arazileri üzerinde de tahribat (bozulma) olabileceğini⁵ ifade eden diğer bazı faaliyetleri de ele almaya çalışacağız.

Madencilik faaliyetleri nedeniyle tahrip edilmiş bir alanı çevresel açıdan stabil bir duruma getirmek, temiz bir çevrenin ve doğal kaynakların gelecek nesillere aktarılması için zorunludur. Ancak, tahrip edilmiş bir alan kendi haline bırakıldığında eski çevresel dengesine ulaşması, kendi kendini onarması çok uzun yıllar alabilir. Böyle bir zaman sürecinde bu alanların yeniden doğaya kazandırılması ya da onarılması için insanın yardımına gereksinim vardır. Bu amaçla; madencilik faaliyetleri sonrası arazi ıslahı, tahrip edilmiş bir alanın verimliliğinin, çevresel, ekonomik ve estetik değerlerinin yeniden kazandırılmasını hedefleyen çalışmalardır. Dolayısıyla arazi ıslahı, madencilik sonrası kullanım için madencilik yapılan alanın hazırlanmasına ilişkin işlemler olarak ifade edilmektedir. Ancak, buradaki arzi ıslahı; madenciliği tamamlayan, ona ilave bir aşama değil, ilk madencilik planlarıyla başlayan, madencilik faaliyetleri aşamasında devam eden bir dizi aşamalardan oluşur. Buradan da anlaşılmaktadır ki;

³ Nur Sultan Nazarbayev, “Kazakistan 2050 Stratejisi”, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev’in Kazakistan 2050 Gelişmiş Strateji ve Siyasi Hedef konulu halka seslenişi, 14.12.2012. <http://turkkazak.com/site/?p=28447>. Erişim tarihi 20.08.2014

⁴ Halil Köse, Ferhan Şimşir ve Aydın Güney, *Açık Maden İşletmelerinde Rekültivasyon ve Rekreasyon*, Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları No: 236, İzmir, 1993.

⁵ O. İ. Krassov, *Açıklamalı Arazi Mevzuatı*, Moskova, 20052005, s. 356.

madencilik faaliyetleri ile kısmen ya da tamamen tahrip edilen çevrenin onarılması, yeniden kazanılması, madencilik faaliyetleri başlamadan önce dikkate alınması gereken, madencilik faaliyetleriyle paralel yürütülen ve faaliyet sonrası alana yeni bir kullanım kazandırılmasıyla sonuçlanan çok yönlü ve çok faktörlü, multidisipliner bir çalışmadır. Bizde arazi tahribatının sadece maden işletmelerinde değil, inşaat yapım ve yıkım alanlarında, fabrika çevrelerinde ve arazinin amacına uygun kullanılmadığı hemen her alanda meydana gelebilecek bir olgu olduğu, onun için bu kavramın daha geniş bir alanda değerlendirilmesi ve hukuki düzenlemenin de buna göre yapılması gerektiği inancındayız.

Kazakistan Çevre mevzuatında da ıslahı gerektiren durumlar sadece maden alanı ile sınırlandırılmamıştır. Örneğin, Kazakistan Çevre mevzuatında “...verimli yerlerde ve ziraat alanlarında, toprak kaynaklarını kullanım amaçlı yapılacak inşaatlarda, aletlerin montajında ve bunların hazırlık çalışmaları esnasında, bu alanların daha sonra da verimli olabilmesi için toprağın verimli olan üst katmanı alınır ve özel olarak muhafaza edilir. Toprak kaynaklarının kullanım süresi bittiğinde ise daha önceden projelendirildiği şekliyle ıslah çalışmalarına başlanır.” şeklinde ifade edilmektedir (madde 220). Kazak mevzuatında arazinin herhangi bir yolla özelliklerini kaybetmiş olabileceği iması ile genel terimler kullanılmış, arazinin temel özelliklerini tanımlayan bozulmaya ilişkin alınacak tedbirleri düzenleyen sonuç odaklı ifadelere yer verilmiştir. Bu yaklaşımın ortaya konulması bilhassa Kazakistan için oldukça önemlidir. Çünkü henüz yeniden yapılanma ve modernleşme sürecinin başında bulunan Kazakistan’da arazinin kullanılma ve korunması hususlarında, arazi ıslahının sadece madencilikle ilişkilendirilmesi ve böylece diğer faaliyetler neticesinde aynı bozulmayı ortaya çıkaracak durumların ihmal edilmesi tehlikesini beraberinde getirecektir. Onun için öncelikle, bozulmayı bir bütün olarak ele almalı sadece madencilik faaliyetleriyle arazi tahrip olur düşüncesinden kurtulmalıyız.

Arazi ıslahının içerik olarak çok karışık bir kavram olması nedeniyle, disiplinler ya da alanlar içerisinde kullanımı esnasında karşılaşılan çelişki ve eksikliklerin giderilmesi, ancak hukuki yaklaşımla mümkün olabilecek ya da en aza indirilebilecek gibi görünmektedir. Kazakistan’da söz konusu düzenlemeler çeşitli hukuk normları kullanılarak yapılmaya çalışılmış ve halen devam etmektedir. Bu konudaki girişimler, Arazi kanunu, Çevre kanunu, Maden kanunu, Su kanunu, Orman kanunu vb. yasal düzenlemelerde kendini göstermektedir.

Günümüzde çevrenin korunması konusunu ele almayan bir faaliyet alanı neredeyse kalmamıştır. Her bilim dalı kendi ilgi alanı içerisinde bu konuyu da dâhil etmektedir. Birçok ülkede olduğu gibi Kazakistan Cumhuriyeti'nde de çevre ve doğal kaynakların korunmasına yönelik hukuki düzenlemeler yapılmış ve halen devam etmektedir.

Kazakistan'da Anayasa başta olmak üzere, Arazi, Çevre ve Maden mevzuatı konumuza ilişkin temel esasları düzenleyici hukuki kaynakları oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu kaynakların detaylı olarak incelenmesi yararlı olacaktır.

Kazak Çevre mevzuatında, toprak kaynaklarından faydalanacak ve onları kullanacak kişiye, faaliyetlerine başlamadan önce çevreyle ilgili şartları belirlemek suretiyle, toprağın kullanılmasına ilişkin bazı sorumlulukların yüklenmesi söz konusudur. Bu sorumluluklar mevzuatta; *“...verimli yerlerde ve ziraat alanlarında, toprak kaynaklarını kullanım amaçlı yapılacak inşaatlarda, aletlerin montajında ve bunların hazırlık çalışmaları esnasında, bu alanların daha sonra da verimli olabilmesi için toprağın verimli olan üst katmanı alınır ve özel olarak muhafaza edilir. Arazi kaynaklarının kullanım süresi bittiğinde ise daha önceden projelendirildiği şekliyle ıslah çalışmalarına başlanır.”* şeklinde ifade edilmektedir (madde 220). Demek, arazi kaynaklarının kullanılabilmesi için, faaliyete başlamadan önce ıslaha ilişkin mevzuatta belirtilen tüm belgelerin hazırlanması şarttır. Aksi takdirde kaynaklardan yararlanmak ya da bu amaçla faaliyete başlamak mümkün olmayacaktır.

Ayrıca, Kazak Çevre mevzuatında, ıslaha yönelik tedbirlerin yanı sıra, arazi kaynaklarının kullanımına ilişkin faaliyetler ve toprağın verimini düşürecek olayları engelleyici tedbirler de ele alınmaktadır. Arazi kaynağı kullanılırken çevreyle ilgili taleplerle birlikte, özellikle madencilik alanında toprağın verimli olan üst katmanının özel usullerle saklanması, toprağın kullanılacağı arazinin çölleşmesinin engellenmesi, toprağın rüzgâr erozyonundan korunması ve üretim atıklarının rastgele kullanılmaması gibi önleyici tedbirler, ayrıca, üretim sonrası toprak kaymalarının engellenmesi, atıkların oksitlenmesi ve yanmasına karşılık gerekli tedbirlerin alınması ve inşaat alanlarının hazırlanmasında kullanılacak teknolojinin son teknoloji olmasına dikkat edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (madde 217, 219, 227). Aynı zamanda Kazak Çevre mevzuatında, inşaat yapımına izin verilen alan dışındaki bitkilere ve toprak katmanına zarar verecek, yeraltı sularını etkileyecek olan veya

etkileyeceği düşünölen tarım arazilerinin birikmiş sularla sulanmasını yasaklayan açık hükümler de bulunmaktadır(madde 220).

Kazak mevzuatında, ıslaha yönelik hukuki düzenlemeler oldukça geniş yer almaktadır. Örneğın, Kazak Arazi mevzuatı, Orman, Su, Şehir İmar ve İskan yasaları ile birlikte Enerji, Endüstri ve Ticaret Bakanlığı'nın 25 Eylül 2000 tarih 327 nolu ve Olağanüstü Hal Kurulu'nun 13 Eylül 2000 tarih ve 325 nolu müşterek kararnameleri ile çıkarılan 'Kömür Madenlerindeki Güvenlik Kuralları' yönetmeliğinin 137, 180, 187, 197, 563, 576, 578, 648, 654, 678 vd. maddelerinde detaylı olarak ele alınmıştır.

Kazak arazi mevzuatının 62 ve 139. maddeleri, *“çevrenin bir parçası olarak toprağın korunmasına, toprağın faydalı bir şekilde kullanılmasına, ziraat, tarım ve orman alanlarının her ne sebeple olursa olsun amacı dışında kullanılmasının önlenmesine, ayrıca toprağın veriminin korunması ve artırılmasına ve bozulan yerlerin ıslahına yönelik hukuki, kurumsal, ekonomik, iktisadi ve teknolojik tedbirleri içine alır”* şeklindedir. Bu maddede geniş bir açıklama yapılmasının ilk sebebi; toprağın, özellikleri ve çeşitliliğine bakılmaksızın hayati öneme haiz çevresel hizmetleri yerine getiren doğanın bir parçası olması, belirli bir üretim değerine sahip doğal kaynak olması, ayrıca ziraat, tarım ve orman işleri üretimindeki en önemli kaynak olarak ele alınmasıdır. İkinci sebebi ise, böyle bir açıklamanın; uyumlaştırma, tedbir alma ve eski haline döndürme, yeniden oluşturma önlemlerini içerisine almasıdır. Bu açıklamalar, toprağın korunma amaçlarını açık olarak ortaya koymaya da imkân tanımaktadır.

Toprağın korunma amaçları, arazide faaliyette bulunacak kişilerin hak ve sorumluluklarını belirleyen bir sistemi de ortaya çıkarmış, onların hukuki kişilikleri ve faaliyet istikametlerini belirlemiştir. Bu da Kazak Arazi mevzuatında, *“...arsa sahipleri ve topraktan faydalananların toprağın verimini eksiltecek veya çölleşmeye neden olacak etkenlere karşı, tuzlanma, rüzgar ve su erozyonu, sel, üretim ve tüketim atıklarıyla, kimyasal, biyolojik, radyasyonlu ve başka da zararlı etkenlerle kirlenmesi ve bozulmasını engelleyici tedbirleri almak zorundadır.”* şeklinde açık hükme bağlanmıştır(madde 140).

Bozulan arazinin ıslahı hakkındaki hukuk normları içerik açısından çok çeşitlilik arz etmesine rağmen, fonksiyonel açıdan birbiriyle bağlantılı olan çevre, yapı, idari, mülki ve finansal ilişkileri de içine alan bir bütünü

ifade etmektedir.⁶ Örneğin, Askarova'ya göre; “*Jeolojik petrol arama ve üretiminde tahrip edilen ve her türlü zehirli maddelerle kirlenen arazinin ıslahı ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü, Kazakistan’da genel olarak sondaj çalışmalarına 2,2 hektar yer verilmesine rağmen, arazi tahribi ve kirlenmeler sonucunda bundan daha çok alanın ziraat ve tarım arazisi olma özelliğini kaybettiği tespit edilmiştir.*”⁷

Günümüz Kazakistan’ında, yukarıda da değinildiği gibi, bozulan arazinin ıslahı ve korunması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve temel hukuki dayanak oluşturulmuş haldedir. Yasal düzenlemeler çerçevesinde Kazakistan’da 2010 yılında gerçekleştirilen ziraat ve tarım arazilerine ait toplam alanın hesaplanması esnasında, kullanılmayan ve 49 yıl için kiraya verilen kamu ve özel mülkiyetteki araziler kamulaştırılmıştır. Ancak, bu kararın uygulamadaki istenmeyen sonuçlarını gidermek ve daha verimli hale getirebilmek açısından yeniden düzenlenmesi konusunda halen tartışmalar devam etmektedir. Bu konuda, bilim adamlarının sıklıkla dile getirdiği öneri, arazinin gerçek anlamda korunması ve hukuki düzenlemenin uygulanabilmesi için denetimlerin artırılması, uzun vadeli kiralama süresinin kısaltılması, bu sürenin ancak denetimler sonucunda arazinin amacına uygun kullanıldığının tespit edilmesi halinde uzatılması şeklindedir.⁸

Yukarıda belirtilen normlar detaylı olarak incelendiğinde, arazinin korunması ve bozulan yerlerin ıslahı arasındaki ilişkiye ait türlü yorumlar yapılabilir. Ancak, arazinin korunması hususunda ıslah tanımına sadece dar bir anlam yüklenildiğinde ortaya çıkacak bu yorumlar sınırlı ve yetersiz kalacaktır.⁹ Halbuki ıslahın gerekliliği, toprağın verim ve kalitesini yok edecek veya azaltacak hareketler, yasaların ihlali, hukuki düzenlemenin yetersizliği, eski teknolojinin kullanılması gibi faaliyetler sonucunda da ortaya çıkabilir. Onun için arazi ıslahı, sadece toprağın değil aynı zamanda çevrenin korunmasına yönelik daha geniş kapsamlı faaliyetleri içeren bir terim olarak kabul edilmeli ve düzenlemelerin içinde bu şekilde yer almalıdır.

⁶ J. H. Kosanov, “Tarım Arazilerinin Kiralanmasındaki Hukuki Problemler”, *Femida*, No: 2, Astana, 2002, s. 37.

⁷ U. B. Askarova, *Çevre ve Çevrenin Korunması*, Almatı, 2004, s. 27.

⁸ E. Abdikarim, *Mülkiyet ve İdare Enstitüsü*, Turan Basımevi, Türkistan, 2011, s. 109.

⁹ J. H. Kosanov, “Tarım Arazilerinin Kiralanmasındaki Hukuki Problemler”, *Femida*, No: 2, Astana, 2002, s. 34.

Arazi ıslahı, diğer koruma yöntemlerinden farklı olarak, kendine özgü çevresel özelliklerini kısmen veya tamamen kaybetmiş olan toprağın geri kazanılması amacıyla alınacak tedbirlerle birlikte, bilimsel verilere dayalı çevresel uygulamaları da içine almalıdır.¹⁰ Böylece, ıslahın hukuki çerçevesi oluşturulmuş olacaktır. Çünkü ıslahın, çevre uygulamalarını düzenleyen çevre hukuku ile birlikte ele alınmasına ve diğer yönetmeliklerle de bağlantılı olacak şekilde mevzuatta düzenlenerek bütünsel bir yaklaşımın ortaya çıkmasına ihtiyaç duyulmaktadır.¹¹

Kazak arazi mevzuatında, bozulan arazilerin ıslahı, toprağın verimliliğinin korunması ve diğer faydalı özelliklerinin kaybedilmemesi için, ayrıca bozulan arazilerin ıslah çalışmalarında toprağın verimli üst katmanının düzgün bir şekilde alınması, muhafazası ve tekrar kullanılması ve arazi üzerinde faaliyet gösteren kişilerin hukuki sorumlulukları belirtilmiştir. Ancak, bu konu başlıkları kapsamındaki uygulamaların nasıl yapılacağına ilişkin herhangi bir hukuki düzenlemeye yer verilmemiştir. Sonuçta, bu tedbirlerin uygulamadaki tatbiki kişiye veya kurumlara göre keyfi uygulamaların önünü açma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Bu keyfiyetin ortadan kaldırılabilmesi için bilimsel araştırma yöntemlerine dayalı sonuçlara başvurulması ve bunların kullanılabilmesine imkân tanıyacak kişi ve kuruluşlara verilecek yetkilerin netleştirilmesi gerekmektedir. Bu yetkilerin, kanımızca yerel idareler seviyesinde düzenlenmesi daha uygun olacaktır. Çünkü genel hukuk düzenlemelerinden sapmadığı sürece yerel yönetimlerin bölgeyi daha iyi tanıyor olması ve daha hızlı manevra kabiliyetine sahip olması açısından ıslah uygulamalarında doğrudan ve daha verimli sonuçlar alınmasını sağlayacaktır. Örneğin, yerel idare bozulan arazilerin ıslahını kendisi yapabileceği gibi arazi sahiplerine yüklenecek sorumluluğun takibini gerçekleştirmek suretiyle de yapabilecektir. Ancak, burada şunu da belirtmemiz gerekir ki Kazakistan mevzuatında ıslaha ait sorumluluk sadece maden alanındaki kullanıcılara yüklenmiştir.¹² Dolayısıyla, ıslaha ait bu sorumluluğun genişletilerek araziyi ilgilendiren diğer faaliyet alanlarını da kapsayacak hale getirilmesi, ıslah faaliyetlerinden daha olumlu sonuçların alınabilmesinin yanı sıra, devletin, zaman ve para tasarrufunu aynı zamanda doğal kaynakların sürdürülebilir olarak korunmasını sağlayacaktır.

¹⁰ Age, s. 36.

¹¹ Halil Köse, Ferhan Şimşir ve Aydın Güney. *Açık Maden İşletmelerinde Rekültivasyon ve Rekreasyon*, Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları No: 236, İzmir, 1993, s. 47.

¹² Hajiyev, A.H., 2002, s. 53.

Çevre onarım ve ıslah çalışmalarının olumlu sonuç vermesi, yukarıda da ifade edildiği gibi maden işletmelerinde üretimle birlikte, diğer alanlarda ise uzman bir ekip tarafından yürütülecek incelemeler sonucunda, onların vereceği rapor doğrultusunda başlamasına bağlıdır. Ancak, sadece bu tedbirlerle olumlu sonuca ulaşılır anlamı da çıkarılmamalıdır. Çünkü bu faaliyetler yasalarla düzenlenmediği, uygulamada gerçekleştirilmediği takdirde beklenen olumlu sonuca ulaşmak mümkün olmayacaktır.

Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti'nin 15 Ağustos 2012 tarihinde gerçekleştirdiği "Arazi Tespit ve Değerlendirme" konulu toplantısında Başbakan Yardımcısı S. Ahmedov "*Amacına uygun kullanılmayan arazinin istimlâk edilmesi durumundaki bürokratik engellerin kaldırılması hususunda yeni yasal düzenlemeler yapılmalı ve amacına uygun kullanılmayan arazinin en kısa zamanda geri alınması sağlanmalıdır*" diyerek bizim tezimizi destekleyici mahiyette bir teklifte bulunmuştur.¹³

Sonuç olarak; Kazakistan Cumhuriyeti çok değerli ve vazgeçilmez yeraltı kaynakları ile birlikte büyük ölçüde tarım arazisine de sahiptir. Yer altı kaynaklarının büyük bir kısmı açık maden ocağı biçiminde işletilmekte ve işletilecektir. Bunun doğal bir sonucu olarak arazi bozulması meydana gelecektir. Aynı şekilde, tarım arazilerinin, petrol ve doğalgaz arama ve işletme alanlarının ayrıca orman arazilerinin bilinçsiz kullanımından veya amacına uygun kullanılmamasından kaynaklanan arazi bozulması da söz konusu olacaktır.

Kazakistan 2050 stratejisinde de belirtildiği gibi ülkedeki tarım sanayi kuruluşlarının geliştirilmesi için, 2020 yılına kadar uygulanmak üzere yeni bir kalkınma programı kabul edilmelidir. Yeni tarım teknolojisinin kullanılması orta ve büyük ölçekli tarım ürünleri üretiminin yapılması konusunda mevzuat ve ekonomik teşvik sistemi hazırlanmalıdır. Kazakistan mevzuatı sadece milli çıkarları korumakla kalmamalı aynı zamanda dinamik bir şekilde gelişen uluslararası piyasa ve hukuk ortamıyla senkronize olmalıdır.

Arazi bozulmasının ve çevre tahribatının önlenmesi veya en aza indirgenmesi ve ıslah faaliyetlerinin daha verimli yürütülmesinde aşağıda belirtilen hususların dikkate alınması ve hukuki düzenlemelerin bu

¹³ *Egemen Kazakistan Gazetesi* 15 Ağustos 2012, <http://egemen.kz/2012/?m=201207>. Erişim tarihi: 03.10.2014

esaslara göre sistematik bir şekilde yapılmasının hem uygulamayı hem de uygulayıcıların işlerini kolaylaştıracağı inancındayız.

a) Arazinin korunması ve ıslahı faaliyetlerinin daha verimli olması için bu faaliyetleri düzenleyen hukuk normlarının aynı mevzuat içerisinde düzenlenmesi daha yararlı olacaktır.

b) Mevzuatta yapılacak hukuki düzenlemelerle hem hukuk kurallarını uygulayıcılar hem de arazide faaliyette bulunanlar için açık ve net terimlerin kullanılması sağlanmış olacaktır.

c) Arazinin korunması ve ıslahı faaliyetlerine ilişkin mevzuatta yapılacak düzenlemelerde bozulan arazi kavramı başta olmak üzere araziye ait kavramların detaylı olarak açıklanması ortaya çıkabilecek muhtemel kavram kargaşasını önleyecektir.

d) Arazinin korunması ve ıslah faaliyetleri için gerekli hukuki düzenlemelerin konusunda uzman kişilerin görüşleri alınarak hazırlanması, gelecekte ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlarında önüne geçecektir.

Dolayısıyla, öncelikli olarak bozulan arazinin faaliyet sonrası kullanımının hangi amaca yönelik olacağı tespit edilmeli ve ıslah planı ona göre hazırlanmalıdır. Herhangi bir maden girişimcisinin veya değişik amaçlı arazi kullanıcısının faaliyete başlaması için gerekli izin verilebilmesi, faaliyet sonrasındaki çevre onarımına ve arazinin bölgeye yeniden kazandırılmasına yönelik önlemleri gösteren hukuk normları ile düzenlenmiş bir planın (ıslah planının veya arazi düzenleme planının) olması zorunlu olmalıdır.

Aynı zamanda yasal düzenlemelerde faaliyet sonrası arazinin bölgeye yeniden kazandırılması için gereken süre içerisinde meydana gelebilecek her türlü zararın, maden girişimcisi veya arazi kullanıcısına ait olacağının net olarak belirtilmesi gerekir.

Yasal düzenlemelerin yanı sıra, ilgili bakanlıklar arasında koordineli çalışabilecek ilgi alanı ve mesai saatleri uygun, uzman kişilerden oluşan bir komisyon oluşturulmalı, Bakanlıkların kontrolünde olmak kaydıyla eyalet sistemi bulunan yerel yönetimlerinde aynı şekilde uzman kişilerden oluşan ve yasalarda belirtilen özellikleri taşıyan bir arazi ıslah kurulu oluşturması sağlanmalı, kontrol ve denetim hususunda görev ve yetkiler net olarak belirlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Abdikarim, E. *Mülkiyet ve İdare Enstitüsü*, Turan Basımevi, Türkistan, 2011.
- Askarova, U. B. *Çevre ve Çevrenin Korunması*, Almatı, 2004.
- Demirkan, Halim. “Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Yeraltı Kaynakları Potansiyeline Yaklaşım”, *13. Madencilik Kongresi, Teknik Oturum Tebliğler Kitabı*, TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Ankara, 1993, s. 385-396. http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/5ac21cd0ef1b88e_ek.pdf. Erişim tarihi: 01.10.2014
- Egemen Kazakistan Gazetesi*, 15 Ağustos 2012. <http://egemen.kz/2012/?m=201207>. Erişim tarihi: 03.10.2014
- Nazarbayev, Nur Sultan. “Kazakistan 2050 Stratejisi”, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev’in Kazakistan 2050 Gelişmiş Strateji ve Siyasi Hedef konulu halka seslenişi, 14.12.2012. <http://turkkazak.com/site/?p=28447>. Erişim tarihi: 20.08.2014
- Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, 1995, http://www.akorda.kz/kz/page/kazakistan-respublikasynyn-konstitutsiyasy_1339065134. Erişim tarihi: 09.08.2014
- Kazakistan Cumhuriyeti Arazi Kaynakları ve Arazi Kaynakalarını Kullanma Kanunu*, 24 Haziran 2010, <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z100000291>. Erişim tarihi: 09.08.2014
- Kazakistan Cumhuriyeti Çevre Kanunu*, 09 Ocak 2007.
- Kazakistan Cumhuriyeti Orman Kanunu*, 8 Temmuz 2003.
- Kazakistan Cumhuriyeti Arazi Kanunu*, 20 Haziran 2003 (08. 01. 2013 tarihli düzeltme ve eklemelerle)
- Kosanov, J. H. “Tarım Arazilerinin Kiralanmasındaki Hukuki Problemler”, *Femida*, No: 2, Astana, 2002.
- Köse, Halil, Ferhan Şimşir ve Aydın Güney. *Açık Maden İşletmelerinde Rekültivasyon ve Rekreasyon*, Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları No: 236, İzmir, 1993.
- Krassov, O. İ. *Açıklamalı Arazi Mevzuatı*, Moskova, 2005.
- Hajiyev, A. H. *Hukuk Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Kazakistan Arazi Hukuku*, Hukuk Basımevi, Almatı, 2002.